

Vems islam? De kontrastrika muslimerna

Att vara muslim i västerländska samhällen innebär att ständigt stå till svars för sina lojalitetsband, sin historia, sitt ursprung, sina relationer till diverse stater eller suspekta grupperingar, sina uppfattningar om diverse händelser som sker på olika håll i och utanför muslimska länder. Det likställs inte så sällan med att tillhöra en lägre stående kultur och en civilisation som representerar en svunnen era. I de mest aggressiva utfallen degraderas muslimen till en särling, som är totalt annorlunda i förhållande till den europeiska/västerländska människan (Fazlhashemi 2008:261).

Med dessa ord beskriver docenten i idéhistoria vid Umeå Universitet, Mohammed Fazlhashemi, hur han ser på den identitet som idag erbjuds muslimer i västerländska samhällen. Citatet återfinns i den bok om muslimernas mångfasetterade traditionsarv och dess olika uttrycksformer idag som Fazlhashemi nyligen utkommit med: *Vems islam? De kontrastrika muslimerna*¹. Boken syftar till att visa på den heterogenitet som präglar islams idéhistoria och situationen i världen idag. Författaren tar hjälp av sina personliga erfarenheter för att analysera mötet och brytningen mellan islam och väst: själv är han född och uppvuxen i det shiamuslimska Iran men har levt större delen av sitt

1 Fazlhashemi, Mohammed. *Vems islam? De kontrastrika muslimerna*. Stockholm: Norstedt 2008, 318s.

liv i det sekulariserade Sverige. Redan i inledningen ställer han frågan om det inte vore mera korrekt att tala om *islamer* – för att visa på det mångfaldens flöde som omger denna religion och för att uppmärksamma den maktkamp som pågår såväl inom religionen som bland utomstående förståsigpåare för att vinna rätten att definiera vad och vems islam egentligen är.

Bokens grepp är brett, både tidsmässigt och geografiskt. Inledningsvis introduceras ämnet genom en presentation av islams historiska framväxt och anknytning till den släkthistoria som för samman judar, kristna och muslimer kring berättelsen om Abraham och hans ättlingar. Därefter behandlas frågan om det muslimska kulturarvet och om något enhetligt sådant alls står att finna. Författaren kommer sedan in på mera specifika frågeställningar som kön och politik. I kapitlet Genusjihad analyseras den komplexa frågan om patriarkal makt, jämställdhet och tolkningsföretrede inom olika muslimska riktningar samt olika feministiska initiativ bland samtida muslimska forskare. De politiska frågorna ges mycket utrymme, dels i form av en grundlig analys av olika inställningar till världslig och andlig makt i islams historia och dels genom en diskussion kring demokratins idé och dess förenlighet med de muslimska idealen.

Diskussionen knyts samman i de två avslutande kapitlen. Här blir tonen mera personlig, och Fazlhashemi tillåter sig i större grad att göra sin egen röst

hörd bakom alla de lärda män och kvinnor han presenterar. Det gör texten än mera engagerande och det är mycket intressant att höra vad Fazlhashemi själv anser om islams roll idag och hur man kan bygga upp en muslimsk identitet i dagens föränderliga värld. Hans avslutande analys av den s.k. karrikaturkonflikten, stridigheterna som blossade upp runt om i världen efter att en dansk tidning publicerat skämtteckningar föreställande profeten Muhammed hösten 2005, är också mycket nyanserad och läsvärd. Här framgår med all tydlighet att frågan inte handlar om en enkel motsättning mellan uttrycksfrihet och bildförbud i islam, utan att positionerna är mycket mera komplicerade än så med många motstridiga motiv, attityder och historiska förvecklingar i bakgrunden.

Boken är av stort värde för den som intresserar sig för islam, både som en historisk religion och som en verksam kraft i världen idag. Ibland kan man känna att diskussionen är för bred och abstrakt för att riktigt komma förbi de allmänna konstaterandena, men å andra sidan lyckas författaren just på detta sätt möta de krav han själv ställt upp för sin framställning: att den inte ska visa upp islam som en monolitisk helhet, utan få fram nyansrikedomen och kontrasten. Shiaislam bereds ovanligt mycket utrymme, men det ser jag endast som positivt: alltför ofta koncentreras böcker som är avsedda att behandla religionen generellt kring det arabiska kulturarvet och den sunnitiska majoriteten. Samtidigt är shia kanske den gren av islam som vi idag är mest fördomsfulla gentemot: som statsbärande ideologi i Iran samt som rättesnöre för Hizbollah i Libanon och för den militanta ledaren Muqtada al-Sadr i Irak. Därför är den nyanserade framställningen av olika shiitiska tänkares syn på frågan om tro och världslig makt mycket välkommen: det finns många alternativ till Ayatollah Khomeinis hårdföra tolkningar.

Överlag är den största behållningen av boken just den nyanserade och mångfasetterade presentationen av muslimska tänkare som Fazlhashemi presenterar. Många av de filosofer vars tankar lyfts fram i boken finns inte tillgängliga på något västerländskt språk, och det är därför mycket värdefullt för oss som varken läser persiska eller arabiska att nu få ta del av

dem i svensk tappning. Fazlhashemi fungerar här som en utmärkt tolk mellan de två traditioner han själv lever med. Han för också konsekvent fram sin egen dialogiska position. Dagens muslimer måste sluta huka sig och se sig som missförstådda offer i en fientlig värld. Våld är ändå aldrig en rättmätig lösning på problemen, utan det går att på fredlig väg skapa en muslimsk identitet som är både stolt, trygg och öppen. Detta kräver att man ser på traditionen med kritiska ögon och öppnar sig för reformer i riktning mot demokrati, respekt för alla människors lika värde, rätt- och skyldigheter m.m. Å andra sidan behöver vi i Västerlandet också se över våra förhållningssätt, anser Fazlhashemi: dagens islamofobi är ingen slump, utan har sina rötter djupt i den europeiska idéhistorien och maktpolitiken, inte minst kolonialtiden. Konstrasterna ska få finnas, menar Fazlhashemi, men allt ska kunna diskuteras – kritiskt och respektfullt.

Hur lyder då Fazlhashemis eget svar på frågan han ställer i titeln: Vems islam? Analysen mynnar inte ut i någon enkel och entydig lösning. Inom de breda tolkningsramar som islam utgör återfinns en rikedom av olika tolkningar och traditioner som färgats och formats av olika historiska, etniska och kulturella traditioner, av politiska, ekonomiska, geografiska och sociala faktorer, av olika förgrundsgestalter som genom historien fått ett avgörande inflytande över hur islam utformats på olika håll i världen samt – inte minst – av mötet med människor, samhällen och övertygelser som utgår från andra perspektiv. Vem som har rätt och vem som har fel är egentligen en ovidkommande fråga. Att vara muslim, anser nämligen Fazlhashemi, är inte att hamna i ett statiskt trygghetsstillstånd. Snarare handlar det om en social tolkningsprocess som aldrig kan stagnera eftersom varken identiteter eller föreställningar är förstelnade och platsbundna.

Att möta människor med muslimsk identitet innebär möten med ett flöde av olika tolkningar. I dessa möten kommer man i kontakt med en mångfald av varierande föreställningar om vad det innebär att vara, leva eller identifiera sig som muslim (Fazlhashemi 2008:240).

Ruth Illman